

ენათმეცნიერება, ლიტერატურათმცოდნეობა
LINGUISTICS, LITERARY CRITICISM

აღმოსავლეთ-დასავლეთის ურთიერთობის პრობლემა
ელიფ შაფაქისა და ორჰან ფამუქის პროზაში

შორენა მახაჩაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტის პროფესორი,
საქართველო, 6010. ბათუმი, შერიფ ხიმშიაშვილის ქ. №9, ბ. №8.
+995577727263. shorena.makhachadze@bsu.edu.ge
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-5655-0462>

აბსტრაქტი

სტატიაში გაანალიზებულია გლობალიზაციის, საინფორმაციო-კომუნიკაციური რევოლუციის ეპოქაში განსხვავებულ, კერძოდ, აღმოსავლურ-დასავლურ კულტურათა შორის დიალოგის პრობლემა. *ჩვენი კვლევის მიზანს* წარმოადგენს ამ მნიშვნელოვანი საკითხის განხილვა თანამედროვე თურქი მწერლების: ელიფ შაფაქისა და ორჰან ფამუქის შემოქმედებაზე დაყრდნობით, რადგან სწორედ მათი ნაწარმოებების ერთ-ერთი მთავარი თემაა აღმოსავლეთ-დასავლეთის დაპირისპირების, მათ შორის წინააღმდეგობრივი ურთიერთობის ჩვენება. შესაბამისად, კვლევა წარვმართეთ *შედარებითი ანალიზისა და ჰერმენევტიკული მეთოდების გამოყენებით*.

ამ ორ მწერალს ბევრი აქვს საერთო: ეროვნება, დასავლეთთან პირადი კონტაქტები (განათლება, ემიგრაცია), აქედან გამომდინარე, ამ ორი სამყაროს საფუძვლიანად ცოდნა, თუმცა სხვადასხვაგვარია მათი მიდგომა პრობლემისადმი: ელიფ შაფაქის ხედვა და ხატვის მანერაც აშკარად ფემინისტურია, ამასთან ის,

ძირითადად, ემიგრანტის თვალთ დასახულ აღმოსავლეთს გვიხატავს, ესაა გარედან დამკვირვებლის პოზიციიდან აღქმული სამყარო, თუმცა ის, ასევე, გვიხატავს აღმოსავლელი ემიგრანტის მიერ უშუალოდ განცდილი და შეგრძნობილი დასავლეთის ობიექტურ სურათსაც.

სრულიად განსხვავდება ორჰან ფამუქის მიდგომა საკითხისადმი: ის ფესვებიდან, შორეული ისტორიიდან ამოდის და ე.წ. შიგაბრუნებული მხერით გვიხატავს აღმოსავლეთის განუმეორებლობას, წინაპრებთან სულიერ კავშირს, ის ფაქიზად აყურადებს და გვასმენინებს ისტორიის გულისფეთქვას, გვაგრძნობინებს სხვად ქცევის შიშით შეპყრობილი სტამბოლის სევდას.

ჩვენი *კვლევის აქტუალობაც* იმაში მდგომარეობს, რომ კონკრეტული მასალის საფუძველზე ვაჩვენოთ, რამდენად მნიშვნელოვანია თანამედროვე სამყაროში აღმოსავლურ-დასავლურ კულტურათა შორის სიღრმისეული მსგავსება-განსხვავებების შესწავლა, რადგან ქვეყნებს შორის საზღვრების „წაშლამ“, ტრანსნაციონალური ფაქტორების გააქტიურებამ, განათლების მობილურობამ, მართალია, გამოიწვია მსოფლიოს ახალი კულტურული სურათის ჩამოყალიბება, მაგრამ ეს სულაც არ ნიშნავს ბინარული ოპოზიციის წევრებს შორის ტრადიციული დაპირისპირების შესუსტებას, პირიქით, ზოგიერთ შემთხვევაში ეს წინააღმდეგობანი გამწვავდა კიდევ, რადგან ამუშავდა „უცხო“ მიმართ თავდაცვის მექანიზმები. ეს პრობლემები ყოველთვის იყო და დღესაც აქტუალურია საქართველოშიც, ქართული მწერლობის საუკეთესო წარმომადგენლები (მ. ჯავახიშვილი, კ. გამსახურდია, გრ. რობაქიძე, ო. ჭილაძე, აკა მორჩილაძე და სხვები) თავიანთ ნაწარმოებებში, პუბლიცისტიკაში განიხილავდნენ მას და გარკვეულ დასკვნებსაც გვთავაზობდნენ. ამდენად, საინტერესოა ჩვენი მეზობელი ქვეყნის, თურქეთის შემოქმედთა პოზიცია ჩვენი ხალხისთვისაც ესოდენ საჭირო როტო საკითხზე, მით უმეტეს, რომ ამ ქვეყანასთან გვაკავშირებს ავ-კარგიანი ისტორია, ტრადიციებისადმი ერთგულება, ევროკავშირისადმი დიდი მისწრაფება და, რაც მთავარია, ორ სამყაროს შორის ბალანსის პოვნის სურვილი.

ჩვენი კვლევის სიახლეს რაც შეეხება, უნდა აღვნიშნოთ, რომ საქართველოში ესაა პირველი მოკრძალებული ცდა მსოფლიოში ცნობილი ორი დიდი თანამედროვე თურქი მწერლის შემოქმედებაში აღმოსავლეთ-დასავლეთის ურთიერთობის ასახვის თავისებურებათა შედარებითი ანალიზისა.

ჩვენმა კვლევამ *შემდეგი დასკვნების* გაკეთების საშუალება მოგვცა: გლობალიზაციის პროცესში, მულტიკულტურული, მულტილინგვისტური და ციფრული გარემოს პირობებში ადამიანები, ერთი მხრივ, ცდილობენ იდენტობის შენარჩუნებას და, მეორე მხრივ, პრაქტიკულად სწავლობენ და ითავისებენ კულტურებს შორის დიალოგის, უცხო კულტურისადმი ტოლერანტული დამოკიდებულების აუცილებლობასა და იმას, რომ სხვა კულტურის მიღება მისი გაგების გარეშე წარმოუდგენელია.

საკვანძო სიტყვები: დასავლეთი; აღმოსავლეთი; კულტურა; დიალოგი; გაგება; მიღება.

შესავალი

ოცდამეერთე საუკუნეში აღმოსავლურ-დასავლურ კულტურათა შორის სიღრმისეული მსგავსება-განსხვავებების შესწავლა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რადგან გლობალიზაციის პროცესმა, ქვეყნებს შორის საზღვრების „წაშლამ“, ტრანსნაციონალური ფაქტორების გააქტიურებამ, საინფორმაციო-კომუნიკაციურმა რევოლუციამ, განათლების მობილურობამ, გამოიწვია მსოფლიოს ახალი კულტურული სურათის ჩამოყალიბება.

მსოფლიო საზოგადოება დინამიკურად ვითარდება, ყოველდღიურად იცვლის სახეს, ასეთ პირობებში სასიცოცხლოდ აუცილებელია სხვადასხვა მსოფლმხედველობისა და კულტურის მქონე ხალხების მიერ ურთიერთგაგების, კულტურათშორისი კომუნიკაციის მაღალი ხარისხის მიღწევა, რაც წარმოუდგენელია ერთმანეთის კულტურული თვითმყოფადობის ცოდნისა და პატივისცემის გარეშე.

აღმოსავლეთ-დასავლეთის დაპირისპირება-შეუთავსებლობის იდეა, რომელიც, რა თქმა უნდა, ჩვენს საუკუნეში არ დაწყებულა და კლასიკურ ფორმულად ჯერ კიდევ მეცხრამეტე საუკუნეში, მისთვის ჩვეული პირდაპირობით, ჩამოაყალიბა რადიარდ კიპლინგმა: აღმოსავლეთი - აღმოსავლეთია, დასავლეთი - დასავლეთი და ისინი ვერასოდეს გაუგებენ ერთმანეთს, რა თქმა უნდა, ნაწილობრივ შეიცვალა უახლოეს საუკუნეებში, თუმცა ამ ხისტი შეხედულების სრულყოფილად გადახედვა ვერ მოხერხდა და მისი არაერთი რეციდივი გვხვდება როგორც პოლიტიკურ რეალობაში, ასევე - მხატვრულ ლიტერატურაში. საინტერესოა, რომ პოპულარული თურქი მწერალი ორჰან ფამუქი, სიტყვა-სიტყვით იმეორებს რა კიპლინგის ზემოხსენებულ ფრაზას, თავის მხრივ, მრავალმნიშვნელოვნად უმატებს: „ერთიც ალაჰისაა და მეორეც“ (ფამუქი, 2014:178).

სწორედ ნობელიანტი ორჰან ფამუქისა და მსოფლიოში საყოველთაოდ ცნობილი ელიფ შაფაქის შემოქმედებაზე დაყრდნობით ვიმსჯელებთ აღმოსავლეთ-დასავლეთის ურთიერთობების საკითხზე, შევეცდებით, ჩვენეული ინტერპრეტაციით წარმოგიდგინოთ: როგორ დასვეს, გაშალეს და გადაწყვიტეს ეს პრობლემა მხატვრული სახეების მეშვეობით ჩვენმა უახლოესმა მეზობლებმა. ეს საინტერესოა იმ მიმართებითაც, რომ ქართულ პოლიტიკასა და, შესაბამისად, მწერლობაშიც, ოდითგან იდგა და დღესაც დგას აღმოსავლურ-დასავლური ორიენტაციის, მათ შორის არჩევანის გაკეთების პრობლემა; თუმცა არც ის უნდა დაგვავიწყდეს, რომ კულტურის სფეროში ეს დილემა ჯერ კიდევ მეთორმეტე საუკუნეში გენიალურად გადაწყვიტა ჩვენმა უდიდესმა წინაპარმა, შოთა რუსთაველმა, როცა ქართველებს დაგვიტოვა ფორმით აღმოსავლური, თუმცა შინაარსით, იდეებით დასავლურ-რენესანსული პოემა „ვეფხისტყაოსანი“.

მეთოდი

ჩვენი კვლევის მეთოდი, საკვლევი ობიექტების სპეციფიკიდან გამომდინარე, არის შედარებითი ანალიზისა და ჰერმენევტიკული. ჩვენ შევეცადეთ კონკრეტული ტექსტების, რომლებიც ნამდვილად არაა სტატიკური მოცემულობა და მუდ-

მივად ღია მკითხველისთვის, შესაბამისად, იძლევა სხვადასხვა-
აგვარი ინტერპრეტაციის საშუალებას, ნაწილების შესწავლის
საფუძველზე წარმოგვედგინა ერთიანი სურათი პრობლემისა,
გაგვეანალიზებინა კონკრეტული საკითხები და ჩამოგვეყალი-
ბებინა შესაბამისი დასკვნები.

დისკუსია

აღმოსავლურ-დასავლურად კულტურების დაყოფა უახ-
ლეს საუკუნეებში არ მომხდარა, ის უძველესი დროიდან მოწყ-
ვება კაცობრიობას და ამას განაპირობებს არა მხოლოდ და არა
იმდენად გეოგრაფიული მდებარეობა, რამდენადაც სამყაროს
შემეცნების განსხვავებული მეთოდები, ტრადიციულ ღირებულ-
ებათა სისტემა, ძირითადი მსოფლმხედველობითი შეხედულ-
ებები, საუკუნეობით ჩამოყალიბებული საზოგადოებრივ-ეკონო-
მიკური, პოლიტიკური სტრუქტურები და, რა თქმა უნდა, რელ-
იგია.

თუმცა არიან მეცნიერები, რომლებიც თვლიან, რომ მსგ-
ავსი დაყოფა, ანუ ოპოზიცია „დასავლეთი-აღმოსავლეთი“ ევრო-
პელების მიერ მოგონილი მითია და რეალურ სურათთან საერთო
ბევრი არაფერი აქვს. უფრო სამართლიანი და სწორი იქნება
დიქოტომია: „დასავლეთი და დანარჩენები//სხვები“ (ხანტინგ-
ტონი, 2003:25-35), რადგან თუ დასავლეთი კულტურულ-მენტ-
ალურად, მართლაც, ერთიან სივრცეს ჰქმნის, ამას ვერ ვიტყვით
აღმოსავლეთის შესახებ, სადაც შემავალი სახელმწიფოები// ცივი-
ლიზაციები (არაბული, ინდური, იაპონური, ჩინური, აფრიკ-
ული...) ერთმანეთისაგან რადიკალურად განსხვავდებიან როგორც
რელიგიის, ისე - კულტურის, საზოგადოებრივი ურთიერთ-
ობების და, ზოგადად, ცხოვრების სხვადასხვა სფეროს//წესის
მიხედვით; ჩვენც ამერიკელი მეცნიერის ამ მოსაზრებიდან უნდა
ამოვიდეთ და დასავლეთ-აღმოსავლეთის ბინარული ოპოზიცი-
ის ანალიზისას უნდა დავაკონკრეტოთ: რომელ კულტურულ
სივრცეზე გვაქვს საუბარი. ჩვენი ინტერესისა და, შესაბამისად,
განხილვის ობიექტი, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საქართველოს
უახლოესი მეზობლის - თურქეთის წარმომადგენელთა - თანამე-
დროვეობის ერთ-ერთი გამორჩეული, ნობელიანტი - ორჰან

ფამუქისა და მსოფლიოში ცნობილი ქალი მწერლის - ელიფ შაფაქის შემოქმედებაა.

თურქეთთან, რომელიც საქართველოს მსგავსად, ორ სამყაროს - აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის - გზაჯვარედინზე დგას და ბალანსის პოვნის სურვილითაა შეპყრობილი, ბევრი რამ გვაერთიანებს: ავ-კარგიანი ისტორია, ტრადიციებისადმი ერთგულება და, იმავდროულად, დასავლური ცივილიზაციის მონაპოვართა გათავისებისადმი სწრაფვა, ევროკავშირში გაერთიანების სურვილი, იდენტობის დაკარგვის/გაუცხოების შიში და ა.შ. ორივე რომანისტიკის შემოქმედებაში ეს და კიდევ მრავალი სხვა პრობლემა მაღალმხატვრულადაა ხორცშესხმული, უაღრესად საჭირობოროტო კითხვებია დასმული და პასუხგაცემული. ამ ავტორებს ბევრი აქვთ საერთო: წარმომავლობა, დასავლურ/ამერიკულ კულტურასთან ადრეული წლებიდანვე ზიარება და მისი გაშინაგანება. თუმცა, ვფიქრობ, განსხვავებაც დიდია: ჯერ ერთი, ელიფ შაფაქის პროზა, უპირველესად, „ქალური პროზაა“, მასში განსაკუთრებული ადგილი ეთმობა ფემინიზმის, გენდერული თანასწორობის საკითხებს, ქალის თვალითაა დანახული და გადმოცემული მოვლენები, საგნები, ადამიანები. ამასთან ერთად, ეს არის, ხშირ შემთხვევაში, აწ უკვე ემიგრანტის - უცხო თვალთა აქმული და შეგრძნობილი მშობლიური სამყარო, რომელიც საკმაოდ დისტანცირებულია როგორც ფიზიკურად, ისე - სულიერად. სწორედ ის, რომ ელიფ შაფაქი ორგვარი რაკურსით ხედავს და ხატავს სამყაროს, ქმნის მისი პროზის განუმეორებლობას. ესაა, როგორც ვთქვით, ერთი მხრივ, მშობლიურ ფესვებს მოწყვეტილი, უცხოეთს შეხიზნული თურქის მიერ გარედან დანახული სამშობლო, რომელიც, იმავდროულად, აღმოსავლეთსა და მის კულტურას განასახიერებს და, მეორე მხრივ, ამავე თურქის თვალთა დანახული დასავლეთი ანუ ევროპა/ამერიკა. ორივე შემთხვევაში ეს არის გარედან ხედვა, ფამუქთან კი პირიქით - თურქეთი, სტამბოლი, აღმოსავლეთი ნაგრძნობია „მიგნიდან“, ესაა შიგაბრუნებული მზერა, მისი თხრობის ვექტორი ვერტიკალურია - ფესვებიდან ამოდის ზედაპირისკენ, ამიტომაცაა ასეთი დამაჯერებელი და უშუალო მისი

„სტამბოლური სევდა“, ამიტომაც ასე ძალუმად იგრძნობა ფამუქის პროზაში ისტორიის გულისფეთქვა, ასეთი ხელშესახებია წინაპრებთან სულიერი კავშირი.

საინტერესოა, რომ ორჰან ფამუქი ევროპელების ორიენტალისტიკურ შეხედულებებს მისთვის ესოდენ ორგანული ირონიულ-პაროდიული ფორმით აფასებს. ის თვლის, რომ დასავლეთი საკუთარ წარმოდგენებს ახვევს თავზე აღმოსავლეთს, ფაქტობრივად, სიმულაკრებით ახასიათებს მისთვის უცხო სამყაროს, რაც სინამდვილისაგან ძალიან შორსაა.

თუ ორჰან ფამუქის რომანებში ევროპელებისა და თურქების შედარებითი ფსიქოლოგიური პორტრეტები, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, ირონიულ-პაროდიული რაკურსითაა დახატული, მაგალითად, გავიხსენოთ „თეთრი ციხე-სიმაგრიდან“ ხოჯისა და ვენეციელის კომიკურ-კარნავალიზებული მხატვრული სახეები, რომლებიც ორეულებიც არიან, თუმცა ერთმანეთს ვერ ხედავენ (ფამუქი, 2011:), ელიფ შაფაქი მთელი სერიოზულობით მსჯელობს ინგლისელებსა და თურქებს შორის მენტალურ განსხვავებებზე: „ინგლისელები თავიანთ აზრებს ირიბად გამოხატავდნენ, თურქებივით ზიზღს ზიზღითა და ბრაზს ორმაგი ბრაზით არ გადმოსცემდნენ...“ (შაფაქი, 2022:182).

ზოგად შტრიხებში მაინც უნდა დავაკონკრეტოთ: ძირითადად რა განასხვავებს აღმოსავლურ და დასავლურ კულტურებს?

მსოფლიო ისტორიის ქრესტომათიული ცოდნაც საკმარისია იმის დასადგენად, რომ დასავლური იდეალების საწყისი არის ძველი საბერძნეთის პოლისის ორგანიზაციაში, რომელიც გულისხმობდა მოქალაქეთა აუცილებელ მონაწილეობას საზოგადოებრივად მნიშვნელოვანი საკითხების გადაწყვეტაში, ასევე, ძველი რომის სამართალში, რომელმაც დაადგინა პიროვნების სამოქალაქო სუვერენიტეტი, ამის საპირისპიროდ, აღმოსავლური კულტურის, ნორმებისა და ტრადიციების სპეციფიკა ემყარება აგრარული აზიის საზოგადოების სათემო სტრუქტურების ცხოვრების თავისებურებებს.

აღმოსავლური მსოფლმხედველობა აგებულია ადამიანის თვითიზოლაციაზე გარე სამყაროსგან, ის ფოკუსირებულია შინ-

აგან, სულიერ ცხოვრებაზე. მსოფლმხედველობის ამ ტიპს ახასიათებს ადამიანის პასიური დაქვემდებარება ბუნებრივი საწყისისადმი, რომელიც აქტიურად საკრალიზებულია. ეს განსაკუთრებით კარგად ჩანს ელიფ შაფაქის რომანში „სიყვარულის ორმოცი წესი“, რომელშიც მისტიკოსი პოეტის - ჯალალ ედდინ რუმისა (მეველანას) და დევრიშ შამს თებრიზის ურთიერთობის ისტორიაა გადმოცემული. ავტორი გვიხსნის ისლამის მისტიკური მოძღვრების, სუფიზმის არსს, რომლის მიზანი ადამიანის სულიერი სრულყოფაა. მისი დევიზია: „როცა საკუთარ „მეს“ შეიცნობ, შეიცნობ ღმერთსაც“ (შაფაქი, 2020:2:51), ღმერთი კი სიყვარულია, ამიტომაც არის, რომ შაფაქის აზრით, უდიდესთა შორისაც კი გამორჩეული ხელოვანები, ისეთები, როგორც აღმოსავლეთის შექსპირად წოდებული ჯალალ-ედდინ რუმი, არ ეკუთვნიან „არც აღმოსავლეთს ... და არც დასავლეთს. ის ეკუთვნის სიყვარულის საუფლოს. ეკუთვნის მას, ვინც უყვარს“ (შაფაქი, 2020-2:226).

დასავლური მსოფლმხედველობა, აღმოსავლურისაგან განსხვავებით, მიზნად ისახავს ადამიანის მიერ გარესამყაროს გაცნობიერებას და მასზე აქტიურ ზეგავლენას, შესაბამისად, დასავლეთი უპირატესობას ანიჭებს ადამიანის გარდამქმნელ ძალას, ლიბერალიზმს, უტილიტარიზმს, დარწმუნების უნარს; აღმოსავლური კულტურა კი აფასებს დუმილს, თვითჩაღრმავებას, კონსერვატიულობას, ტრადიციებს, აქედან გამომდინარე, დასავლური ცხოვრების მოდელი გულისხმობს დინამიკურ განვითარებას, რევოლუციურ ნახტომებს, ცხოვრების აჩქარებულ რიტმს, რაც მკვეთრად ეწინააღმდეგება აღმოსავლური საზოგადოების განვითარების ევოლუციურ, ბევრ შემთხვევაში - ინერციულ, მოდელს.

ხაზგასმით უნდა აღვნიშნოთ კიდევ ერთი განმსაზღვრელი ფაქტორი, რომელიც მკვეთრად განასხვავებს ამ ორ კულტურას: აღმოსავლეთში, დასავლური ინდივიდუალიზმისგან განსხვავებით, თემის/კოლექტივის იდეისადმი მიჯაჭვულობა, ხალხის ერთიანობა ყველა ეპოქასა თუ საზოგადოებრივი წყობის პირობებში მნიშვნელოვანი იყო. შემთხვევითი არაა, რომ ოქსფორდში

განათლებამიღებული, ლიბერალური აზროვნებით ცნობილი პროფესორ აზურის მოწაფე - პერიც კი, როცა მისი ქვეყნის პრესტიჟსა და კულტურას ეხება საქმე, გრძნობს, რომ „კოლექტიური გაერთიანების წარმომადგენელია“ (შაფაქი, 2022-1:277).

ორჰან ფამუქის პოსტმოდერნისტული პროზის პერსონაჟებიც კოლექტიური საზოგადოების განუყოფელ ნაწილად თვლიან თავს, მელანქოლიურნი, ფილოსოფიური განსჯისკენ მიდრეკილნი, ხშირ შემთხვევაში - გაორებული ცნობიერების მქონენი არიან: რწმენა-ურწმუნობას, კოლექტიურსა და ინდივიდუალურს, აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის ანუ სამყაროთა შორის „გაჭედოილ“ ადამიანებად გვევლინებიან. ამავე აზრს, ოდნავ განსხვავებული ფორმულირებითა და აქცენტით, იმეორებს ელიფ შაფაქი: „სადღაც ჩავრჩით, სადღაც აღმოსავლეთსა და დასავლეთს, წარსულსა და მომავალს შორის. ერთი მხრივ, გვყავს გამოსული მოდერნისტები, ... მეორე მხრივ, გვყავს ჩვეულებრივი ტრადიციონალისტები“ (შაფაქი, 2020-1:100).

სხვათა შორის, საინტერესოა, რომ პერსონაჟთა მსგავსი გაორება უცხო არაა ქართველი მწერლებისთვისაც. გავიხსენოთ კლასიკური მაგალითი - კონსტანტინე სავარსამისძე, რომლის არქეტიპიც დიონისეა და ესეც განაპირობებს მის გაორებას, მაგრამ, ამავე დროს, ის სწორედ დასავლური განათლების, ღირებულებებისა და აღმოსავლურ-ქართული ტრადიციული ფასეულობების, წარმართობისა და ქრისტიანობის ჭიდილის შუაგულში აღმოჩნდა: „მუდამ გზაჯვარედინზე ვირყევი. როცა შორს მივდივარ, ვერ გადამიწყვეტია: ზღვით თუ ხმელეთით? სასყიდელში ორნაირი ნივთი მომეწონება. ერთსა და იმავე დროს ორ კაცს ვემეგობრები. მუდამ ორ ქალზე ვარ შეყვარებული“ (გამსახურდია, 1992:79). მსგავსი გაორება, ორჭოფობა, შინაგანი წინააღმდეგობანი არც „მთვარის მოტაცების“ პროტაგონისტის - თარაშემხვარისთვისაა უცხო.

კ. გამსახურდიას მსგავსად, ელიფ შაფაქიცა და ორჰან ფამუქიც საფუძვლიანად იცნობენ ორივე კულტურას - აღმოსავლურსა და დასავლურს და, აქედან გამომდინარე, მათ მიერ დახატული ამ ორი სამყაროს სურათი ზუსტად გადმოგვცემს მათ

შორის მსგავსება-განსხვავების ნიუანსებს. საინტერესოა, რომ უმთავრესი ადგილი ამ ორი განსხვავებული მსოფლხედვის, კულტურის, ცივილიზაციის შეხვედრისა, არის სტამბოლი - კონტრასტების ქალაქი. ის არის გზაჯვარედინი, სადაც ყველაზე ნათლად ჩანს აღმოსავლურ-დასავლურ კულტურათა შორის დიალოგიცა და წინააღმდეგობაც: „ლონდონი რომ ტკბილეულობა იყოს, ირისის კანფეტი იქნება - მდიდარი, შთამბეჭდავი და ტრადიციული. სტამბოლი კი ალუბლის ძირტკბილა, ნაირ-ნაირი გემოს ნაზავი, ერთდროულად მჟავე და ტკბილი“ (შაფაქი, 2022:93).

შაფაქის ამ ორიგინალურმა შედარებამ გამახსენა ნიჭიერი ქართველი ემიგრანტის, თუმცა, სამწუხაროდ, გერმანულენოვანი მწერლის, ნინო ხარატიშვილის მიერ დახატული თბილისი: „იმ ოთახიდან დიდებული ხედი იშლებოდა თბილისზე... აქ ერთდება სამყაროები, აქ ხდება მათი შეკავშირება. ეს ქალაქი ისე ინელებდა აღმოსავლეთსაც და დასავლეთსაც, რომ ვერცერთი ვერაფერს აკლებდა“ (ხარატიშვილი, 215:271).

სრულიად განსხვავებულია პოსტმოდერნისტი აკა მორჩილადის შეხედულება ამ საკითხზე: „ტფილისი პარიზი ვერ გახდება. ისინი ერთმანეთს ვერ შეხვდებიან“ (მორჩილამე, 2001:49). როგორც ვხედავთ, მიუხედავად მასშტაბების განსხვავებისა, ძალიან დიდი მსგავსებაა ევროპა-აზიის გზაგასაყართან მდგარი ქვეყნებისა და ქალაქების, დავამატებდი, ხალხების სახეებსა და პრობლემებს შორის.

სხვად ქცევის სევდას შეუპყრია ორჰან ფამუქის მიერ თავის რომანებში ასე დიდოსტატურად დახატულ-გაცოცხლებული სტამბოლი. ის ქალაქი, რომელთანაც მწერლის ბავშვობისა და სიყმაწვილის უტკბესი წლებია დაკავშირებული, მხოლოდ შავ-თეთრ გრავიურებშიღაა შემორჩენილი, თანამედროვე სტამბოლი კი უფრო და უფრო ემსგავსება „უცხო ქვეყნის საოცნებო ქალაქებს“ (ფამუქი, 2013-1:413), ანუ კარგავს თავის განუმეორებლობას, ერთადერთობას, კოლორიტს.

ისევე როგორც ორჰან ფამუქის ტექსტებში, ელიფ შაფაქის რომანებშიც განსაკუთრებით შთამბეჭდავი და ექსპრესიულია

სტამბოლის მხატვრული სახე. მას აბსოლუტურად განსხვავებულად აღიქვამენ პერსონაჟები: ზოგისთვის ის ილუზიაა, ზოგისთვის - ოცნება, ზოგისთვის - ისტორიის წიაღში ჩაძირული, მოხეტიალე დერვიშებისა და მარჩიელების ქალაქი, ზოგისთვის - პირიქით: უზარმაზარ ტერიტორიაზე გადაჭიმული ულტრათანამედროვე ურბანული გიგანტი - თავისი ახალ-ახალი სავაჭრო ცენტრებით, ცათამბჯენებითა და ავტომობილების ქაოსური საცობებით. ყველა შემთხვევაში სტამბოლი მრავალსახოვანი იანუსია, მასში არაფერია მუდმივი, ერთხელ და სამუდამოდ მოცემული, რადგან აქ და ამ კონკრეტულ ადგილას, ისტორიის თუ ბედისწერის მიერ განპირობებულ/ დაგეგმილი განსაკუთრებული თამაშები იმართებოდა: „იმპერიული სტამბოლი პლებეურ სტამბოლს უპირისპირდებოდა; გლობალური სტამბოლი - პროვინციულ სტამბოლს; კოსმოპოლიტური სტამბოლი - ფილისტერულ სტამბოლს; მწვალებლური სტამბოლი - ღვთისმომიმ სტამბოლს; ვაჟკაცური სტამბოლი-ქალურ სტამბოლს...“ (შაფაქი, 2020-3:275).

ელიფ შაფაქის აზრით, არსებობდა კიდევ „დიდი ხნის წასულთა“ სტამბოლიც, ემიგრანტების მეხსიერებაში მითებად შემორჩენილი, იდეალიზებული, მესიანისტური მისწრაფებებისგან შექმნილი. აღქმისა და შეგრძნების ეს მრავალფეროვნება გასაკვირი არაა, თუ გავითვალისწინებთ მწერლის ღრმა რწმენას, რომლის მიხედვით, ქალაქები თავიანთ მცხოვრებთა გულის, სულისა და ფიქრების ანარეკლები არიან.

თურქებისაც არ იყოს, მათი მთავარი უსაყვარლესი ქალაქიც გაორებულია და მუდმივად ცდილობს დილემის გადაწყვეტას: „სტამბოლი ევროპის მეზობლად მდებარეობდა. ასეთი სიახლოვე ხომ რაღაცას ნიშნავდა. ევროპა ისე სუნთქვის შემკვრელად ახლოს იყო, თურქეთს ცალი ფეხი მის კარიბჭეში ედგა და მთელი ძალით ცდილობდა შიგ შეღწევას. შესასვლელი კი ისეთი ვიწრო გახლდათ, თანაც, ევროპა კარს უხუზავდა. რაც უნდა ეცადა სტამბოლს, ტანი არ შეეტეოდა“ (შაფაქი, 2022-1:13).

მართალია, გლობალიზაციისა და მულტიკულტურულობის პირობებში ტერიტორიული საზღვრები სხვადასხვა კულტ-

ურას შორის სულ უფრო და უფრო იშლება, მაგრამ, ფაქტია, რომ თავად განსხვავება კულტურათა შორის არსად არ ქრება, არამედ მხოლოდ მძაფრდება - ჩნდება ახალი პრობლემები, რომლებიც დაკავშირებულია „უცხო“ კულტურის ინტეგრაციასთან უკვე ჩამოყალიბებულ საზოგადოებაში და, რაოდენ პარადოქსულიც არ უნდა იყოს, ორივე კულტურის თავდაცვითი ინსტინქტების გამძაფრებასთან. ამიტომაც თვლის ორჰან ფამუქი, რომ „სხვის უნიჭო ასლად ყოფნა“ დამღუპველია, ის არცერთი მხარისთვის არაა სასარგებლო, რადგან მხოლოდ თვითგამორკვევის კრიზისს, გაორების, დაბნეულობის განცდასა და მტრული განწყობების გააქტიურებას იწვევს (ფამუქი, 2013-2:); (ფამუქი, 2013-3:).

გავიხსენოთ ისევ ევროპაში განათლებამიღებული ქართველი კლასიკოსი, რომელიც „მთვარის მოტაცებაში“ ასეთ რამეს ათქმევინებს თარაშ ემხვარს: „თქვენ, ევროპელები, ეგოისტები ხართ, ჩვენგან მოითხოვთ გარდავიქმნეთ, ე.ი. ჩვენ არ ვიქნეთ ისეთი, როგორიც ვყოფილვართ, ან ვართ, ე.ი. თქვენ დაგემსგავსოთ... თქვენ ის გირჩევენიათ, ჩვენ ჩვენი ენა დაგვაიწყდეს, თქვენ ენებზე გადავიდეთ“ (გამსახურდია, 1973:143). ევროპელებიც ცდილობენ გადაასხვავდნენ სხვა ხალხები, ამიტომაც მიაჩნდა მწერალს, რომ საჭირო იყო ქართული ენისა და კულტურის ჰეგემონიის იდეის მკაცრად დაცვა. ჩემი აზრით, ეროვნული იდენტობის დაცვის საკითხში ქართველი მოდერნისტი და თურქი პოსტმოდერნისტი შემოქმედის შეხედულებები მსგავსია.

თურქი მწერლების რომანებში ისიც თვალნათლივანა ჩვეულები, რომ აღმოსავლელ ემიგრანტებს სურთ დასავლეთის ქვეყნებში ცხოვრება, მაგრამ, ამავე დროს, ისინი ცდილობენ, ერთი მხრივ, ახალ კულტურულ გარემოსთან ადაპტირებას და, მეორე მხრივ, საკუთარი ტრადიციების, ენის, ადამიან-ჩვევების შენარჩუნებას. ეს კი წარმოშობს მულტიკულტურულობისა და ტოლერანტობის პრობლემებს როგორც ემიგრანტების, ასევე - აზორიგენი მოსახლეობის მხრიდან, ამიტომაც გაისმის ელიფ შაფაქის რომანში - „ევას სამი ქალიშვილი“ - ევროპელი ფილოსოფოსების, ინტელექტუალების გამაფრთხილებელი ხმა: „ევროპა ევროპელებს უნდა შევუნახოთ... ევროპის კარი საგულდაგულოდ უნდა

დავგმანოთ... ევროპა სახლია. მუსლიმები უცხოები არიან. ხუთი წლის ბავშვმაც კი იცის, რომ უცხოს შემოპატიჟება არ შეიძლება... რასებსა და რელიგიებს შორის ქორწინება დასავლურ საზოგადოებას საფრთხეს უქმნის“ (შაფაქი, 2022-1:347).

ორჰან ფამუქისაგან განსხვავებით, ელიფ შაფაქი ყურადღებას ამახვილებს მედლის სწორედ ამ, მეორე მხარეზეც, ის ხედავს, რომ უცხო კულტურის მიღების პრობლემა მხოლოდ აღმოსავლელებს/თურქებს არ აქვთ, ევროპელებიც ვერ იჩენენ ტოლერანტობის საკმარის ხარისხს: „ბრიტანელების ზიზღი უცხოელების მიმართ ძალიან მაცბუნებს. პირისპირ ყოველთვის არ გიწოდებენ „სპიკს“ - ბინძურ არალეგალს, თუმცა ზოგჯერ ეგრეც ხდება, რასიზმი, სხვა ქვეყნებისაგან განსხვავებით, ყოველდღიური ცხოვრების ნაწილი არ არის. უფრო შეფარული და დახვეწილია“ (შაფაქი, 2022-2:169).

ან: „გერმანელები ქვეყანაში სამუშაოდ გიწვევდნენ და არა - მათ საზოგადოებაში გასარევადა, როგორც კი საქმეს მორჩებოდი, უკან უნდა დაბრუნებულიყავი. მათი ცხოვრების წესთან შეგუება ზღარბთან ჩახუტებას ჰგავდა“ (შაფაქი, 2022-2:184).

ელიფ შაფაქის რომანებიდან მოყვანილი ეს ციტატები ხაზს უსვამს, რომ „უცხოს“ გაგება-მიღების პრობლემა რეალურად არსებობს ორივე მხარისთვის, უფრო მეტი, დასავლეთელებიც მზარდ შემფოთებას შეუპყრია ამასთან დაკავშირებით და თავდაცვით ზღუდეებსაც ქმნიან.

ორჰან ფამუქისა და ელიფ შაფაქის რომანებში მაღალმხატვრულად და დამაჯერებლადაა ნაჩვენები, რომ სხვადასხვა კულტურის, ცივილიზაციის, მსოფლმხედველობის ადამიანები განსხვავებულად უყურებენ ღმერთსა და ადამიანს, ინდივიდსა და კოლექტივს, მოქალაქესა და სახელმწიფოს, მშობლებსა და შვილებს, ცოლსა და ქმარს შორის ურთიერთობებს; აქვთ თავისებური წარმოდგენები მათი უფლებებისა და მოვალეობების, თავისუფლებისა და იძულების, თანასწორობისა და იერარქიის შესახებ. ეს განსხვავებები საუკუნეების განმავლობაში ყალიბდებოდა, ტრადიციად, ადათად ფორმირდებოდა და მათი ერთი ხელის მოსმით გაქრობა, მათზე უარის თქმა (ხშირ შემთხვევაში -

დიდი სურვილის მიუხედავადაც) არც ისე იოლია, ამიტომ უცხო კულტურაში მოხვედრილ ადამიანს სხვა გზა არ აქვს, როგორღაც უნდა იპოვოს ერთიანობის ფორმები, შეხების წერტილები კულტურული მრავალფეროვნების არსებობის ფარგლებში, ყველა ეძებს გამოსავალს, ზოგჯერ - კომიკურს, ზოგჯერ - სერიოზულს, რადგან: „საერთაშორისო პოლიტიკა ორაზროვნებას არ ცნობს... ჰო, ყველა ბოსფორის ხიდზე უნდა გავმწკრივდეთ, მთელი ძალით შევუბეროთ და ამ ქალაქს დასავლეთისკენ ვუბიძგოთ. თუ არ გაჭრის, სხვა გზას ვცდით და ვნახავთ, შეგვიძლია თუ არა აღმოსავლეთის შეტრიალება...“ (შაფაქი, 2020-1:176).

არადა, არც ისე ადვილია აღმოსავლეთის „შეტრიალება“, და ალბათ, არცაა საჭირო. ეს კარგად ჩანს ფამუქის რომანში „მე წითელი მქვია“, რომელშიც მწერალი კლასიკური/აღმოსავლური მინიატურის ხელოვნებაზე მსჯელობისას კონკრეტულად სვამს კულტურათა შორის განსხვავებისა და კულტურული თვითმყოფადობის შენარჩუნების აუცილებლობის საკითხს: „მხატვარი არ უნდა გაყოყოჩდეს, არ უნდა ფიქრობდეს აღმოსავლეთსა და დასავლეთზე, მარტო ისე უნდა ხატავდეს, როგორც გულიდან მოდის!“ (ფამუქი, 2014:336).

„კარგად რომ ჩავუფიქრდეთ, ოცდამეერთე საუკუნე მეცამეტე საუკუნისგან დიდად არ განსხვავდება. ორივე ჩაიწერება ისტორიაში, როგორც უპრეცედენტო რელიგიური დაპირისპირებებისა და კულტურული შეუთავსებლობის ეპოქა, რომლებიც გამსჭვალული იყო დაუცველობის გრძნობითა და უცხოის შიშით. ასეთ ეპოქაში სიყვარული განსაკუთრებულად სჭირდებათ ადამიანებს“ - (შაფაქი, 2020-2:20) - ელიფ შაფაქისა და ორჰან ფამუქის შემოქმედება ამ შეხედულების სამართლიანობაში გვარწმუნებს. სწორედ მსოფლმხედველობრივმა, მენტალურ-ფსიქოლოგიურმა განსხვავებებმა ამ ორ სამყაროს შორის განაპირობა აღმოსავლეთ-დასავლეთის საკმაოდ პრობლემატური, წინააღმდეგობებით სავსე ურთიერთობები, რომელთა შესახებ, როგორც ვნახეთ, მხოლოდ პოლიტიკოსები, სოციოლოგები, ფსიქოლოგები, თუ მეცნიერების სხვა სფეროთა წარმომადგენლები არ მსჯელობენ, ეს პრობლემა დგას არაერთი ხელოვანის შემოქმედების

ცენტრში, მათ შორის, თურქი მწერლების ჩვენ მიერ გაანალიზებულ ტექსტებშიც. განსხვავებული ხერხებით, სხვადასხვა რაკურსით ხატავენ და წარმოგვიდგენენ ისინი აღმოსავლეთ-დასავლეთის ურთიერთობის საკითხს, სხვადასხვა გზებით მიდიან საერთო დასკვნამდე: ამ სამყაროებმა/კულტურებმა ერთმანეთი უნდა მიიღონ, გაიგონ, შეავსონ. ამასთან ერთად, დასაგმობია როგორც ფანატიკური, ბრმა მიუღებლობა, ასევე, საკუთარის ნიჰილისტური უარყოფა, უცხო მამიმუნური მიზამვა და გაფეტიშება. დაუშვებელია როგორც კულტურული თვითიზოლაცია, ასევე - კულტურული ინტერვენცია. აუცილებელია კულტურათა შორის ღირსეული, თანასწორი დიალოგი და თითოეული ერის უფლებების აღიარება იდენტობის შენარჩუნებაზე მულტიკულტურულ გარემოში.

დასკვნა

ამრიგად, ელიფ შაფაქისა და ორჰან ფამუქის ნაწარმოებთა პერსონაჟების ცხოვრების გზაზე დაკვირვებას იმ დასკვნამდე მივყავართ, რომ, მართალია, მასობრივ კულტურას შეუძლია შეცვალოს კულტურის გარე, ზედაპირული ფორმები, მაგრამ არ აქვს უნარი, შეაღწიოს და ძირეულად შეარყიოს მრავალსაუკუნოვანი ტრადიციები, ისინი, რომლებიც დაკავშირებულია ეროვნული მენტალიტეტის ძირებთან.

რა თქმა უნდა, სხვადასხვა ერის ტრადიციები, აზროვნების ტიპი, მენტალიტეტი, მსოფლხედვის თავისებურებანი ათასწლეულთა მანძილზე ყალიბდებოდა და, ბუნებრივია, თუნდაც გლობალიზაციის არნახული მასშტაბების, მულტიკულტურიზმისა თუ მულტილინგვიზმის მასირებული შემოტევის ეპოქაშიც კი ისინი ძნელად აღმოიფხვრება, პირიქით, ექსტრემალური პირობები უფრო ამახვილებენ, ამწვავებენ, ზრდიან საკუთარი იდენტობის განმაპირობებელი ფაქტორების დაცვის მოთხოვნილებას ერებში. თუმცა, ამ პროცესს აქვს მეორე, არანაკლებ მნიშვნელოვანი, მხარეც: ხალხები სწავლობენ ურთიერთობის კულტურას, დიალოგს იწყებენ განსხვავებული კულტურის ადამიანებთან, გამოუმუშავდებათ „სხვის“//„სხვაგვარი“ მიმართ შემწყნარებლობის უნარი. მათ ამ უნარების ქონის აუცილებლობას ცხოვრ-

ეზისეული, პრაგმატული საჭიროებებიც კარნახობენ. აქედან გამომდინარე, ჩვენი თანამედროვე თურქი პროზაიკოსების შემოქმედებაში აღმოსავლეთ-დასავლეთის ურთიერთობის ასახვის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ გლობალიზაციის პროცესში ადამიანთა საზოგადოება ბუნებრივად სწვდება კულტურებს შორის დიალოგის სიბრძნეს, სწავლობს სხვების მიმართ შემწყნარებლობას და იაზრებს ერთ მარტივ ჭეშმარიტებას: უცხო კულტურის მიღება გულისხმობს მის გაგებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- გამსახურდია, კ. (1973). *„მთვარის მოტაცება“*. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.
- გამსახურდია, კ. (1992). *„დიონისოს ღიმილი“*. თბილისი: გამომცემლობა „დიდოსტატი“.
- მორჩილამე, ა. (2001). *„გაქრები მადათოვზე“*. თბილისი: „ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა.“
- შაფაქი, ე. (2020-1). *„სტამბოლელი ნაბიჭვარი“*. თბილისი: გამომცემლობა „პალიტრა - L“.
- შაფაქი, ე. (2020-2). *„სიყვარულის ორმოცი წესი“*. თბილისი: გამომცემლობა „პალიტრა L.“
- შაფაქი, ე. (2020-3). *„ათი წუთი და ოცდაცამეტი წამი ამ უცნაურ სამყაროში“*. თბილისი: გამომცემლობა „პალიტრა L.“
- შაფაქი, ე. (2022-1). *„ევას სამი ქალიშვილი“*. თბილისი: გამომცემლობა „პალიტრა L“.
- შაფაქი, ე. (2022-2). *„ღირსება“*. თბილისი: გამომცემლობა „პალიტრა L“.
- ფამუქი, ო. (2013-1). *„სტამბოლი. მოგონებები და ქალაქი“*. თბილისი: „ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა“.
- ფამუქი, ო. (2013-2). *„თოვლი“*. თბილისი: „ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა.“
- ფამუქი, ო. (2013-3). *„შავი წიგნი“*. თბილისი: „ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა“.

- ფამუქი, ო. (2014). „*მე წითელი მქვია*“. თბილისი: „ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა.“
- ხარატიშვილი, ნ. (2015). „ჩემი საყვარელი ორეული“. თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“.
- Хантингтон, С. (2003). «*Столкновение цивилизаций и переустройство мирового порядка*». Москва. «Издательство АСТ».იხ
.https://www.google.com/search?sca_esv=f116dc5384b4bd87&q=%D0%A1%D0%B0%.